

פרשת וארא –

הלימוד העמוק מחמש לשונות של גאולה

קושיות על מבנה חמש לשונות של גאולה בפסוקים

1. שמות (פרשת וארא) פרק ו פסוק ו - ח
 (ו) לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים: (ז) ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים: (ח) והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני ה':

2. שמות רבה (שנאן) פרשת וארא פרשה ו
 והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים [והצלתי אתכם... וגאלתי אתכם... ולקחתי אתכם לי לעם] (שמות/ו'). ד' גאולות יש כאן: והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי, כנגד ד' גזירות שגזר פרעה עליהם, וכנגדן תקנו חכמים ד' כוסות בלילי הפסח, לקיים מה שנאמר: כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא (תהלים קטז).

3. לחיות עם פרשת השבוע הרב יהושע ויצמן
 מהי משמעות חלוקת לשונות הגאולה לשני פסוקים?

4. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קיא עמוד א
 תניא, רב סימאי אומר: נאמר ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר והבאתי אתכם, מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ, מה ביאתן לארץ - שנים מששים ריבוא אף יציאתן ממצרים - שנים מששים ריבוא. אמר רבא: וכן לימות המשיח, שנאמר וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים.

5. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה י
 ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול והוא מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל, וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות

6. אור החיים שמות (פרשת וארא) פרק ו פסוק ח
 (ח) והבאתי וגו'. קשה כי דברי אל עליון דברו טהור הוא כי יוצאי מצרים הם הנכנסים לארץ דכתיב והבאתי אתכם אל הארץ ולא מצינו שכן היה אלא ואת בניהם הביא שמה אבל כל דור יוצאי מצרים מבן עשרים שנה נפלו פגריהם במדבר, ותגדל הקושיא למה שאמרנו שנשבע ה' על כל הדברים באומרם לכן ואמרם ז"ל (שמו"ר פ"ו) אין לכן אלא לשון שבועה

7. דברי אליהו שמות פרשת וארא
 לכן אמור לבני וכו' והוצאתי אתכם וכו' והצלתי וכו' וגאלתי וכו' ולקחתי, ובירושלמי פסחים דחכמים תקנו ארבע כוסות כנגד ארבע לשונות של גאולה והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי, והנה אנו נוהגים שמזגין כוס חמישי וקורין אותו כוס של אליהו הנביא, הטעם משום דאיכא פלוגתא בגמ' אם צריכין כוס חמישי ולא איפסיקא הלכתא וכשיבוא אליהו יתברר הספק, וע"כ מזגין הכוס מספק ואין שותין אותו וקוראין אותו כוס של אליהו כי בבואו יתבררו כל הספיקות וגם ספק זה:

8. שמות (פרשת שמות) פרק ה פסוק כב - כג
 (כב) וישב משה אל ה' ויאמר אדני למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתיני: (כג) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך: פרק ו (א) ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו: ו

9. רש"י שמות (פרשת שמות) פרק ו פסוק א
 (א) עתה תראה וגו' - הרהרת על מדותי, לא כאברהם שאמרתי לו (בראשית כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע, ואחר כך אמרתי לו (שם כב ב) העלהו לעולה, ולא הרהר אחרי, לפיכך עתה תראה. העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי שבעה אומות, כשאביאם לארץ:

ההבדל בין ג' לשונות לשון ד'

10. רמב"ן שמות (פרשת וארא) פרק ו פסוק ו
 (ו) והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים - יבטיחם שיוציא אותם מארצם ולא יסבלו עוד כובד משאם: והצלתי אתכם מעבודתם - שלא ימשלו בהם כלל להיות להם במקומם למס עובד: וגאלתי אתכם - כי יעשה בהם שפטים עד שיאמרו המצרים הנה לך ישראל בפדיון נפשנו, כי טעם גאולה כענין מכר: ולקחתי אתכם לי לעם - בבואכם אל הר סיני ותקבלו התורה, כי שם נאמר (להלן יט ה) והייתם לי סגולה:

11. רש"ר הירש שמות (פרשת וארא) פרק ו פסוק ו
 "ארבע לשונות של גאולה" הם; ארבע פנים למעשה הגאולה, ובירורם נחוץ להבנת כל המתואר להלן. "והוצאתי", "והצלתי" "וגאלתי" - שלבים הם בשיחורור מן הגלות הנוכחית. "ולקחתי": הוא הייעוד אשר ייקבע להם, עצם תכלית הכל.

12. רש"ר הירש שמות (פרשת וארא) פרק ו פסוק ו
 שלושה פנים לגלות: "סבלות", "עבדות" והעדר "גואל" ... "עינוי": הייסורים, דילדול החיים וביטול חדוותם - נתגשם ב"סבלות" מצרים, שהוטלו עליהם מתוך קשיחות ספוגת לעג. יכול אדם להיות "עבד", מבלי שיהיה עליו עול סבלות, ויש העמוס סבלות, אבל איננו עבד. "עבדות": שלילת החירות - נתגשמה ב"עבדות מצרים", במעמד העבדות, שהטילה עליהם מצרים. "גרות" - נתגשמה בחסרון ה"גואל", כי זהו טיבו של מעמד ה"גר". וכן יוגדר הגר אחר כך בחוק: "אין - לאיש גאל" (במדבר ה, ח). ה"גואל" הוא קרוב המשפחה, הרואה בצרת שאר בשרו את צרתו הוא ומתייצב לימינו.

ההבדל בין ד' לשונות לשון ה'

13. שמות (פרשת וארא) פרק ו פסוק ז - ח
 (ז) ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים: (ח) והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני ה':
 אור החיים

ונראה כי מקור החכמה נתחכם על קושיא זו וקודם אומרם והבאתי אתכם וגו' אמר וידעתם כי אני ה' המוציא וגו' פי' תנאי הוא הדבר ובזה והבאתי וגו' וזולת זה אם תנאצו ה' אין כאן הבטחה זו, ואשר על כן כתב פרט זה של ידיעת ה' וגו' באמצע הבטחות הטובות ולא איחר ולא הקדים לומר עד כאן הוא בשבועה בלא תנאי אבל פרט זה של הבאתם לארץ תנאי הוא הדבר וידעתם וגו' אז הבאתי וזולת זה יהיה מה שיהיה:

14. שמות (פרשת וארא) פרק ו פסוק ח - ט
(ח) וְהַבִּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֵת יְדֵי לְתֵת אֶתְּהָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנִתְּתִי אֶתְּהָ לְכֶם מִזְרָעָה אֲנִי ה' (ט)
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֶר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה: פ
ספורנו

(ח) והבאתי אתכם אל הארץ. כאשר תתבוננו בכל זה תהיו ראויים שאביאכם אל הארץ ואתננה לכם: (ט) ולא שמעו אל משה. להתבונן בכל זה בענין שיבטחו בישועת האל-יתברך ויחשבה להם צדקה, כענין באברהם, לכן לא נתקיים בהם ונתתי אותה לכם אבל נתנה לבניהם:

כך היא גאולתן של ישראל קמעא קמעא

15. לחיות עם פרשת השבוע פרשת וארא

הפסוק הראשון, הכולל שלוש מלשונות הגאולה, מסתיים "בזרוע נטויה ובשפטים גדולים". יש דברים שניתן לעשות אותם בזרוע נטויה. והוצאתי – להוציא את ישראל מסבלות מצרים. והצלתי – להפסיק את היותם עבדים למצרים. וגאלתי – לא רק שלא יהיו עבדים אלא שיחזרו להיות הם עצמם, לממש את עצמם כבני חורין מלאים. כל אלו יכולים להעשות בזרוע נטויה. אולם "ולקחתי אתכם לי לעם" – והמשך: "וידעתם כי אני ה'" – את זה אי אפשר לעשות בזרוע נטויה. את חלקו של הקב"ה הוא יכול לעשות בזרוע נטויה. את חלקנו – אי אפשר לעשות בכח. כשהמשימה מגיעה אלינו – יש בזה תהליך, והוא לוקח זמן. מה שבא מלמעלה – בא במהירות. מצד הקב"ה אין כל מניעה ואין עיכובים. אולם לאחר שהקב"ה גואל אותנו – מגיע החלק שלנו. אנו צריכים להפנים את הגאולה, וזה לוקח הרבה זמן, וכולי האי ואולי. בדבר זה נמצא התנאי. יש לנו תפקיד ואנו צריכים לעמוד בו כדי לזכות להמשך התהליך. אלפי שנים עברו, ועדיין לא קיימנו בצורה מלאה: "וידעתם כי אני ה'". רק אחרי שנעשה את חלקנו – נזכה ל"והבאתי אתכם אל הארץ", נוכל לשבת בארץ בשלום ובשלמות. שתי תובנות מרכזיות עולות מפרשה זו, וחשוב להפנים אותן. א. "גאולתן של ישראל קמעא קמעא" (עי' ירושלמי ברכות פ"א ה"א). הגאולה שמצד הקב"ה היא בחינת "מיד הם נגאלים" (רמב"ם הלכות תשובה פ"ה ה"ה). יכול הקב"ה להביאנו לארץ ישראל ביום אחד על כנפי נשרים. אך השאלה היא מה אנו עושים עם זה. במלחמת ששת הימים נתן לנו הקב"ה את מרחבי ארץ ישראל בבת אחת, בששה ימים. אולם מה הלאה? מה אנו עושים עם זה? ראשי המדינה מיהרו לתת לוואקף את השליטה על הר הבית ועל מערת המכפלה, והכריזו כי נהיה מוכנים לסגת חזרה תמורת שלום. אנו לא יודעים איך לעכל את המתנה הגדולה שקיבלנו. התורה מדגישה שיש שלב של "וידעתם". אנו צריכים לדעת מה עושים עם הגאולה שהקב"ה מביא אלינו. הידיעה הזו היא תהליך ארוך ומייגע, קמעא קמעא. אולם לא ניתן לדלג על שלב זה. אין קיצורי דרך. אי אפשר להעמיד את עם ישראל בפני עובדות, לעשות מהפכה ולהגיע לגאולה. הידיעה היא ענין פנימי ועמוק, ולשם כך יש צורך בתהליך ממושך ומשמעותי. אי אפשר לקצר את הדרך.

16. משנה שכיר שמות פרשת שמות

במד"ר [שמות ה, כז] מהו והצל לא הצלת, ר"ע אומר יודע אני שאתה עתיד להצילם, אלא מה אכפת לך באותם הנתונים תחת הבנין, ופירשו המפרשים פי' ובשבילם אני אומר לא הצלת מפני שכבר מתו תחת הבנין [עיין בחידושי רי"ח על מד"ר שם]. ועפי"ז יהי' הפירוש בקרא 'והצל' יודע אני שאתה עתיד להציל את ישראל, אבל לא הצלת אלו שכבר מתו ע"י כובד הגלות, ומה יהי' עמהם. כה היו דיבורו של משה

אל הקדוש ברוך הוא בקובלנא על כובד הגלות שעבר עליהם. ובאמת כן יש לשמוע גם עתה בזמנינו שאלפים ורבבות מישראל מתו ונהרגו בעוה"ר ע"י הצר הצורר בפולין ובשאר מלכות אירופא, ואף אם יושיע ה' את ישראל הנשארים, אבל מה יהי' באותן שנהרגו בגלות המר הזה, ה' ירחם עלינו במהרה ממש כקובלנא דמשה אל הקדוש ברוך הוא - אך לפי"ז צריך להבין מה היה תשובת הקדוש ברוך הוא אל משה על דבריו הנ"ל עתה תראה וכו', דמשמע לכאורה דבזה יהי' נחמה על טענתו הנ"ל, דאף אם הנשארים ישיגו ישועה אבל איך יושעו אלו שכבר נאבדו ה' ירחם.

17. שמות (פרשת וארא) פרק ו פסוק ב - ג

(ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' (ג) וְאַרְא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי-וְשָׁמִי ה' לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם:

18. תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף יב עמוד א

והיינו דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולם די. אמר ריש לקיש: בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את הים היה מרחיב והולך, עד שגער בו הקדוש ברוך הוא ויבשו, שנאמר גוער בים ויבשוהו וכל הנהרות החריב.

19. תורה תמימה הערות בראשית פרק יז הערה א

ובכלל צריך באור מה שבח הוא להקב"ה במה שאמר לעולמו די ומה כונת הענין. ואפשר לומר ע"פ מש"כ המפרשים דתכלית כונת הקדוש ברוך הוא בבריאת העולם היתה לאושר וזכות האדם שישתדל להתעסק ולהתגדר במעשה העולם, ועי"ז יקנה זכות שלמות הנפש, והנה אם לא הי' הקדוש ברוך הוא אומר לעולמו [כלומר למעשי בראשית] די, היתה הבריאה נגמרת ומשתכללת בכל השלמות הדרושה עד ששוב לא היה מקום לאדם במה להתגדר בו ומה לחדש בעולם, אבל מכיון שאמר די, הניח בזה מקום להאדם לשכלל מעשה הבריאה, ודו"ק:

סיכום:

בפרשתנו מופיעות חמש לשונות של גאולה. לשונות אלו מורים על שלבים שונים בתהליך הגאולה. דרך כתיבתם בתורה אנו למדים מהו המבט הנכון על מעכבים שונים בתוך התהליך ומה עלינו לעשות כדי שהתהליך התקדם בכיוון הנכון ובקצב הנכון.